

Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eski Eserlerin Durumu: Antalya'da Defineciler, Koleksiyonerler, Eski Eser Kaçakçıları ve İdareciler

S. Gökhan Tiryaki ^a Erdal Taşbaş ^{*b}

Araştırma Makalesi

^a Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi,
Antalya/TÜRKİYE
gtiryaki@akdeniz.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5946-4369

^{*} Sorumlu Yazar,
^b Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi,
Antalya/TÜRKİYE
erdalt@akdeniz.edu.tr
ORCID:0000-0001-9856-6229

Geliş: 17 Eylül 2024
Kabul: 30 Aralık 2024
Yayın: 10 May 2025

Bu çalışma ön inceleme sürecinde
ve yayımlanmadan önce
iThenticate ile taranmıştır.

ÖZ

Osmanlı coğrafyasında yüzyıllardır devam eden eski eser arama geleneği mevcuttu. Toprak altındaki kalıntıların defineciler tarafından tespiti ve çıkarılması, satılması, koleksiyonerlerin girişimleri veya bu faaliyetlere karşı yerel idarecilerin tutumu Osmanlı arkeolojisinin tarihi temellerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda sunulan makalede Osmanlı Antalya'sında eski eserlerin yöneticiler ve ahali tarafından nasıl algılandıklarını anlamaya çalışıyor, antik kalıntılarla şu ya da bu şekilde ilgilenen yerel aktörleri araştırıyoruz. Bu yapılırken, yerleşik akademik yazın geleneğinde sıklıkla atıfta bulunulan Avrupalı seyyah ve gezginlerin notlarına değil, Osmanlı Arşivleri'ndeki yerel nitelikli belge koleksiyonuna yoğunlaşılmıştır. Bu türden bir odak değişikliği 16.- 20. yüzyıllar arasına yayılan nispeten geniş bir belge koleksiyonunu literatüre kazandırma fırsatı sunmaktadır. Dahası, bu belgelerde anılan defineciler, eski eser kaçakçıları, koleksiyonerler, arkeoloji meraklıları ve merkez ya da taşradaki idareciler bize kentin yerel tarihinde yitip gitmiş farklı kurum ve aktörleri yeniden hatırlama ve Osmanlı Antalya'sında yerel bir arkeoloji tarihi yazımına ilişkin verimli bir tartışma açma olanağı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Definecilik, eski eser kaçakçılığı, Antalya, Osmanlı Devleti

The Status of Antiquities in the Ottoman Empire According to Archival Documents: Treasure hunters, collectors, antiquities smugglers and administrators in Antalya

Research Article

^a Assoc. Prof. Dr., Akdeniz
University, Antalya/TURKIYE
gtiryaki@akdeniz.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5946-4369

^{*} Responsible Author,
^b Assoc. Prof. Dr., Akdeniz
University, Antalya/TURKIYE
erdalt@akdeniz.edu.tr
ORCID:0000-0001-9856-6229

Received: 17 September 2024
Accepted: 30 December 2024
Published: 10 May 2025

This paper was checked for
plagiarism using iThenticate
during the preview process and
before publication.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution
4.0 (CC BY-NC 4.0)
International License

ABSTRACT

There was a centuries-long tradition of searching for artefacts in the Ottoman geography. The detection and extraction of artefacts by treasure hunters, their sale, the attempts of collectors or the attitude of local administrators towards these activities constitute the historical foundations of Ottoman archaeology. In this context, the present article seeks to understand how antiquities were perceived by administrators and citizens in Ottoman Antalya and investigates the local actors who dealt with ancient remains in one way or another. In doing so, the focus is not on the notes of European travellers and travellers, which are often cited in the established academic literature, but on the collection of local documents in the Ottoman Archives. Such a shift in focus offers the opportunity to bring to the literature a relatively large collection of documents spanning the 16th and 20th centuries. Moreover, the treasure hunters, antiquities smugglers, collectors, archaeological enthusiasts and administrators in the centre and provinces mentioned in these documents allow us to recall different institutions and actors that have been lost in the local history of the city and to open a fruitful discussion on the writing of local archaeological history in Ottoman Antalya.

Keywords: Treasure hunting, antiquities smuggling, Antalya, Ottoman Empire

Funding: The author has reported that this study received no financial support.

Conflicts of interest: The author declares that there are no potential conflicts of interest.

Peer Review: External, double-blind

Finansman: Herhangi fon veya maddi destek kullanılmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Bağımsız, çift-kör hakemlik.

Atıf - Cite: Tiryaki, S. Gökhan; Erdal Taşbaş. Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Devleti'nde Eski Eserlerin Durumu: Antalya'da Defineciler, Koleksiyonerler, Eski Eser Kaçakçıları ve İdareciler. *History Studies* 17, no. 2 (2025): 455-469.

Giriş

Mevcut akademik çalışmalar Osmanlı Devleti'ndeki arkeoloji çalışmalarının başlangıcını genellikle 19. yüzyıl ortalarına tarihlendirmektedirler. Bunun muhtemel nedeni arkeolojinin batıda bir bilim olarak 19 yüzyılda doğmuş olmasıdır. Yüzyılın başlarında yaradılışçı dünya görüşleriyle bağları gevşeyen eğitilmiş orta sınıfların kimlik ve aidiyet sorunlarını teskin edici bir işlev yüklenirken, zamanla ırkçı temellere dayanan Batı merkezli kolonyalizmin akademik zeminini teşkil etti.¹ Bunu yaparken de yalnızca geçmişin bilgisine ulaşmanın yöntemlerini, aşamalarını ve araçlarını belirlemekle kalmadı, aynı zamanda geçmiş algılamının ve onu estetik, ideolojik ya da politik anlamda kullanmanın koşul ve sınırlarını da çizmiş oldu.² Bu sınırın bir yanında Proto-Avrupa medeniyetinin mirasçısı olarak takdim edilen aryan, beyaz ve dolikefesal ırka mensup Batı, diğer yanında ise bu (hayali) geçmiş araştırma, anlama, yorumlama, takdir etme ve koruma anlayışına sahip olmayan “ötekiler” bulunmaktaydı.³ Nihayetinde bu ayrım günümüze değin öylesine derin ve yerleşik bir kanaate evrildi ki, anaakım tarih metinlerinde Avrupa anakarası dışında kalan topraklarda ne yöneticiler ne de geniş halk kitleleri arasında antik kalıntılara dönük herhangi bir ilgi aramanın beyhude bir çaba olduğu kaydedildi.⁴

Ne var ki, 20.yüzyılın sonlarından itibaren Yakın Doğu'dan Uzak Asya'ya değin dünyanın farklı merkezlerinde süre giden araştırmalar Avrupa merkezli tarih yazımının ne denli kırılğan bir zemin üzerine inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu yönüyle, mevcut araştırma birikimi içerisinde Akdeniz bölgelerindeki Müslüman yöneticiler ve okur-yazar gruplar arasında da İslamiyet öncesine ait eski eserlerin toplanması, incelenmesi ve korunmasına dönük faaliyetleri konu edinen geniş bir külliyat vardır.⁵ Bununla birlikte, ilgi alanımızı Osmanlı dönemi Anadolu'suna çevirdiğimizde hali hazırdaki çalışmaların henüz oldukça yetersiz bir birikime sahip olduğunu görüyoruz. 18. yüzyıl sonlarından bu yana gezginler, antiküryenler, eskiçağ tarihi uzmanları ve arkeologlar açısından cazip bir araştırma sahası olan Antalya hali hazırdaki durumu ortaya koymak için uygun bir örnek oluşturuyor.⁶

Bu çalışmanın odak noktası Osmanlı Devleti'nin ilgisiz ve yetersiz kaldığı iddia edilen arkeoloji alanında, aslında önemli birikimler ve çabayla dolu bir tarihe sahip olduğunu ortaya koymaktır. Osmanlı Devleti'nin bu alanda yaklaşık dört asırlık birikimine katkı sağlayan defineciler, koleksiyonerler, kaçakçılar ve bunlarla yerel yöneticilerin ilişkileri Osmanlı

¹ Margarita Diaz-Andreu, *A world history of nineteenth-century archaeology: nationalism, colonialism, and the past*. (Oxford: Oxford University Press, 2007), 61; Bruce Trigger, *Arkeolojik düşünce tarihi*. (İstanbul: Eskiye Yayınları, 2006) 61-67; Wendy Shaw, *Osmanlı müzeciliği müzeler, arkeoloji ve tarihin görselleştirilmesi*. (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998) 61-63.

² Leonardo Capezzone, “Introduction”, *Before Archaeology. The Meaning of the Past in the Islamic Pre-Modern Thought (and After)*, Ed. Leonardo Capezzone, (Roma: Artemide, 2020) 9.

³ Diaz-Andreu, *A world history*, 99.

⁴ Shaw, *Osmanlı müzeciliği*, 61.

⁵ Okasha El Daly, *Egyptology: the missing millenium: ancient Egypt in Medieval Arabic writings*. (London: Routledge, 2005); Michael Cooperson, “Early Abbasid Antiquarianism: al-Ma'mun and the Pyramid of Cheops”, *In Traces, Collections, and Ruins: Towards a Comparative History of Antiquarianism*, Ed. Alain Schnapp (Los Angeles: Getty Research Institute, 2014) 201-211; Capezzone, “Introduction”, *Before Archaeology*, 11.

⁶ Michael Greenhalgh, *From the Romans to the railways: the faith of antiquities in Asia Minor. technology and change in history*, 13. (Leiden: Brill, 2013); Teraance M. P Duggan, “European Antiquarian, “Epigraphic-Archaeological” Research in “Hitherto Unexplored” Ottoman Lycia in the First Half of the 19th c”, *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafinin Arasında: A. Vedat ÇELGİN'in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*. Editör Murat Arslan - Ferit Baz (İstanbul: Ege Yayınları, 2018) 277-317; Teraance M. P Duggan, “On early antiquarians in Asia Minor to the start of the 19th c,” *Gephyra* 17, (2019). 115-119.

arkeolojisini şekillendiren asıl unsurlardır. Söz konusu bu unsurları ortaya koymak için başvurulmuş temel kaynakları Osmanlı arşiv belgeleri ve bu belgelerin analizi oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geniş bir zaman diliminde, çok sayıda antik yerleşimi bünyesinde barındıran Antalya ölçeğinde bir mikro Osmanlı arkeolojisi tarihi çalışması örneğini oluşturmaktadır. Bu örnek üzerinde yani Antalya'da eski eserlerin yöneticiler ve ahalî tarafından nasıl algılandıklarını/yorumlandıklarını anlamaya çalışıyor, antik kalıntılarla şu ya da bu şekilde ilgilenen yerel aktörleri araştırıyoruz. Dahası, çalışma, Osmanlı arşiv belgelerinde anılan defineciler, eski eser kaçakçıları, koleksiyonerler, arkeoloji meraklıları ve merkez ya da taşradaki idarecileri yeniden hatırlama yoluyla, yerel bir Osmanlı arkeolojisi tarihi yazımına ilişkin verimli bir tartışma olanağı sağlamaktadır.

1. Arşiv Belgelerinde Antalya'da Defineciler, Eski Eser Kaçakçıları, Âsâr-ı Atıka Meraklıları ve İdareciler

Osmanlı İmparatorluğu'nda müstakil bir eski eser yasası oluşana değin bugün kültür varlığı olarak adlandırdığımız yer altındaki kalıntılar "Define, Kenz ya da Rikâz" terimleri ile tarif edilmekteydi.⁷ Definenin aranması, pay edilmesi ya da vergilendirilmelerinin ise İslam hukuku hükümleri, fıkıh kitapları ve fetva mecmuaları çerçevesinde yapıldığı bilinmektedir.⁸

Elimizdeki belge koleksiyonu içerisinde bu türden faaliyetlere dair bilgi veren Antalya ile ilgili en erken kayıt 16. yüzyılın son çeyreğine aittir. 1579 tarihli belge Yörük taifesinden Ali'nin maruz kaldığı "defineci" suçlamasına ilişkindir. Anlaşıldığı kadarıyla Yörük Ali, dönemin Padişahı III. Murat'ın dergâhına ulaşarak kadılıkta görevli Ali isimli Ayak Amili'nin (vergi memurunun) kendisini define bulmakla ve elinde kesin bir delil yokken carîye katletmekle suçladığını belirtmiştir. Yörük Ali dilekçesinde kadı hükmü olmaksızın hapsedilmesinden, 1400 akçe parasının alınmasından ve vergi memurlarının "define" hakkında ısrarlı sorgularından şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine Padişah tarafından Antalya, Eğirdir ve Karahisar-ı Teke Kadılıklarına 26 Eylül 1579'da bir hüküm gönderilerek define bulunduğu ispatlanmamış olan kimselerin yetkililer veya başkaları tarafından taciz edilmemesi istenmiştir. Ayrıca hükümde, kadıların görev yerlerinde define bulunduğu bilgisi veya duyumunu aldıklarında ciddi bir araştırma yapmaları, şüpheliler hakkında İstanbul'a bilgi vermeleri ve bir defineyi elde ettikleri zaman ağzını sıkıca mühürleyip derhal saraya göndermeleri emredilmektedir.⁹

18. yüzyılın sonlarına ait bir diğer belge Küçük Değirmen Adası sakinlerinden Mihail isimli gayrimüslim vatandaşın hükümete gönderdiği eski eser kaçakçılığına ilişkin bir ihbardır. İlgili olay Antalya limanından ayrılarak Küçük Değirmen Adası civarında batan bir geminin taşıdığı değerli antik eserlerin bulunması ve satılması ile ilgilidir. Batan gemiden kurtarılan ve bir mağarada tutulan çok kıymetli eşya ile altın sikkeler ele geçirilmişti. Bu eserler arasında "üzerinde 2000-3000 yıllık yazılar bulunan bir sûr (=üflemeli müzik aleti)" olduğu da ihbarda geçen önemli kayıtlardandır. Bu kıymetli eserlerden haberdar olan Antalya Muhafızı Tekeli Deli Bekir Paşa onlara el koymuştur. Yine Fransız Konsolusu, Antalya Muhafızı'ndaki eski eserler arasında bahsi geçen müzik aletini 5000 kuruş karşılığında satın almıştır. Arkasından bu aletin üzerindeki işlemlerin kopyalarını aldıktan sonra başka birine 100.000 kuruşa satmış

⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2005) 171; 508; 893.

⁸ Burak Kocaoglu, *Osmanlı Devleti'nde definecilik (1781-1900)*. (Ankara: Berikan Yayınevi, 2021) 81.

⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Bab-ı Asaî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A. [DVNSMHM.d.], 41/8. (5.8.987 [27 Eylül 1579])).

olması hem eserin değeri hem de bölgede yürütülen eski eser tacirliğine çarpıcı bir örnek olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁰ Söz konusu belgenin devamı olmadığı için ihbar edilen bu eski eser kaçakçılığı olayının ne ölçüde ciddiye alındığını ve/veya eski eserlere dair bir tahkikat yapıp yapılmadığını ne yazık ki öğrenemiyoruz. Yine de onun “gereğinin yapılmasına” ilişkin talebi dikkat çekicidir ve yabancılara eski eser satışının *kanun-dışı* bir faaliyet olarak görüldüğünü ima etmektedir. Eğer öyleyse, Mihail’in dilekçesi aracılığıyla 19. yüzyıl öncesinde, Osmanlı ülkesinde yürürlükte olan ve eski eserlerin izinsiz yurtdışına çıkarılmasını yasaklayan geleneksel kanunların, kurallar ile teamüllerin bulunduğunu kaydeden yabancı kaynakları tasdik eden resmi bir evrakla karşı karşıya bulunuyor olabiliriz.

Gerçekten de Osmanlı Devleti’nin Âsâr-ı Atika Nizâm-nâmesi’nin yayınlanmasından önce eski eserlerin ülke dışına çıkışını yasaklayan kural ve teamüller birçok oryantalistin yazımda sık rastlanan bir husustur. İlgili nizamnamelerden, çok daha erken tarihlerde Osmanlı topraklarından eski eserlerin yurtdışına çıkarılması için resmi izne ihtiyaç duyulduğunu anlıyoruz. Bu durum, İngiliz elçisinin (Thomas Roe) Mayıs 1623’te, Babiali’den eski eser ihracına izin veren bir ferman alınmadığını ve bu nedenle Osmanlı topraklarından eski eser çıkarılmasına ilişkin kayıtlara geçen işlemlerin ancak hırsızlık şeklinde nitelendirildiğini kaydetmesinden de açıkça anlaşılmaktadır.¹¹

1869 tarihli Âsâr-ı Atika Nizâm-nâmesi’nin düzenlenmesinden önceki dönemlerde eski eserlerin durumuna dair ilginin saraya yani Osmanlı Sultanına kadar uzandığı söylenebilir. Bunun çarpıcı bir örneği Sultan Abdülmecit döneminde yaşanmıştır. Kıbrıs Adası’nda yaşanan bir olayda yurtdışına eser kaçırılmasına Sultanın verdiği tepki, Osmanlı Devleti’nin tarihi eserlere yönelik koruyucu bakışını açıkça ortaya koymaktadır. 1850 yılında Kıbrıs’ı ziyaret eden Fransız arkeolog Louis Félicien Joseph Caignart de Saulcy, burada birçok eser ele geçirmişti. Kıbrıs’taki Antik kalıntıları gezen araştırmacı, Larnaka’daki elektron ve gümüş kaplı bir vazo da dahil olmak üzere birçok eser satın almıştır. Bugün Louvre’da bulunan ve MÖ. 8-7. yüzyıllara tarihlenen bu Fenike elektron ve gümüş objesinin Idalion Akropolü’nde köylüler tarafından bulunduğu ve Kıbrıs’taki Fransız Konsolosu Eugène Tastu tarafından ağırlığınca altın karşılığında satın alındığı söylenmektedir. Kıbrıs’a ait bu tarihi eserin adadan nasıl çıkarıldığı Osmanlı padişahı için de merak uyandırıcı bir konu olmuştur. O, 1852 yılının Mayıs sonlarında Kıbrıs kaymakamlığına bunun nasıl gerçekleştiğinin soruşturulmasını emretmiştir. Alınan cevaba karşılık olarak Sultan, Kıbrıs Valisi Edhem Paşa’yı uyararak eski eserlerin yabancılara satılmamasına dikkat edilmesini istemiştir.¹²

Yine Çeşitli ferman ve kazı ruhsatlarında en çok göze çarpan husus çıkarılan eserlerin mükerrer olanlarının Osmanlı yöneticilerine teslim edilmesiyle ilgilidir. Örneğin John Turtle Wood’un British Museum adına Efes’te yaptığı kazılara izin veren 1863 tarihli ferman Efes ve Kolophon’da çıkarılan eserlerin yurtdışına götürülmesine izin verirken, tüm mükerrer buluntuların Osmanlı hükümetine bırakılmasını içeriyordu. Ayrıca ferman, kazı yapacak yabancıların, devlete ait olmayan arazilerin sahiplerinin rızasını almasını da gerekli kılıyordu. Bu durum, 1869 Nizâm-nâmesinin yürürlüğe girişinden önceki dönemde, tarihi eserlerin

¹⁰ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Hatt-ı Hümayun (HAT.), 113/4512. (29 Z. 1211 [25 Haziran 1797]); Bu belge aynı zamanda başka birinden dinlemeye dayalı define hikayeleri içerdiği için definecilik kültürü ile ilgisi bakımından oldukça önemli bir örnektir. Bkz. Erdal Taşbaş ve Gökhan Tiryaki, “Antalya’da Definecilik ve Define Folkloru Üzerine,” *Folklor/Edebiyat* 29, no. 116 (2023): 1071, DOI: 10.22559/folklor.2447.

¹¹ Cemil Çelik, “Was There Antiquities Law and Regulations Before The Âsâr-ı Atika Nizâm-nâme Of 1869?,” *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4, no. 7 (2022): 172, doi: 10.53718/gttad.1038303.

¹² Cemil Çelik, “The French Interest in The Antiquities on 19th Century Ottoman Cyprus”, in *Reviews in Social and Humanities Science Methodology, Research and Application.*, Editor İbrahim Serbestoğlu (Lyon: Livre de Lyon, 2022) 9-10.

Osmanlı topraklarından çıkarılmasını yasaklayabilen uygulamaların olduğunu göstermektedir.¹³

Antalya 19. yüzyılın ilk yarısında Yunan, Tekelioğulları ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanları gibi gelişmelerden öncelikli etkilenen Anadolu/Akdeniz limanlarından olmuştur. Hatta Mehmet Ali Paşa İsyanı sırasında limanın savunulması için emrindeki kuvvetlerle Silistre Valisi Mehmet Paşa Antalya'ya gönderilmiştir.¹⁴ Dönemin yoğun siyasi çatışmaları içerisinde zahire tedarikinde büyük sıkıntılar yaşanmış, tahıl fiyatlarının olağanüstü artışının neden olduğu kargaşa, hemen hemen yüzyılın her çeyreklik diliminde peyda olan salgın hastalıklar ve doğal felaketler kentin iktisadi, siyasi, idari ve beşerî dokusunu bütünüyle sarsmıştır. Osmanlı ülkesinin geri kalan bölgeleri gibi Teke Yarımadasının Avrupa başkentlerindeki eski eser piyasalarında tanınır olması da yine bu döneme rastlar. Yarım asır gibi son derece kısa bir zaman dilimine yayılan bu süreç, Osmanlı idarecilerinin antik kalıntıları algılanması, yorumlanması ve onlara dair işlemlerin yönetimi üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmıştır. Bu bağlamda, 1840 yılında Babıali tarafından vilayetlere gönderilen bir genelgede arkeolojik kalıntıları işaret etmek için ilk kez, bugün kullandığımız kültür varlığına tekabül eden, “Âsâr-ı Atîka” terimi kullanıldı.¹⁵ 1858'de Arazi Kanunnamesi; 1869, 1874, 1884, 1906 tarihlerinde ise Âsâr-ı Atîka nizamnameleri ile eski eserlere dönük müstakil bir hukuki bağlam oluşturuldu.¹⁶

Bir yandan kente akın eden Avrupalı ziyaretçiler öte yandan Osmanlı başkentinde ülkenin eski eserlerinin korunmasına hizmet eden kurumsal bir yapının teşekkülü Antalya'da son derece dinamik bir süreci beraberinde taşıdı. Nihayetinde, Müze-i Humâyûn Müdürlüğü ile yerel yöneticiler arasındaki yazışmalar bize Antalya arkeoloji tarihinin bugüne değin eksik kalmış ya da unutulmuş yerel aktörlerini tanıma ve eski eserlerin durumuna dair fikir edinmek açısından eşsiz bir fırsat sunuyor.

Antalya'da bu döneme ait ilk kayıt 8 Mart 1859'da Finike'de vuku bulan bir definecilik vakası hakkındadır. Metinde tarif edilen *Akyaka* köyü, aynı zamanda *Arykanda* antik kentine de ev sahipliği yapan Arif Mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır. Belgeye göre birkaç kafadar Akyaka Köyü'ndeki bir çeşme civarında kazı yaparak “37 tane altın” bulmuştur. Kendi aralarındaki ihtilaflar ve yapılan bazı ihbarlar neticesinde bu durum Teke Meclisine ulaşmış ve meclis de konuyu hükümete iletmıştır. Hükümet tarafından alınan karar altınların *Meskukat-ı Şahane Müdürlüğü*'ne (darphane) teslim edilerek paraya dönüştürülmesi olmuştur. Anlaşıldığı kadarıyla yürürlükte olan 1853 tarihli Arazi Kanunnamesi'ne göre 1/5'i devlet tarafından alındıktan sonra kalan 1930,5 kuruş 14 para da sikkeleri bulanlara verilmiştir.¹⁷

¹³ Çelik, “Was There Antiquities”, 171.

¹⁴ Güven Dinç, “Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın Antalya'ya Etkileri (1831-1833),” *Belleten* 80, no. 289 (2016): 863; Ancak Antalya'nın savunulması mümkün olmamış, 1833 yılında İbrahim Paşa'nın Antalya'ya bir mütesellim atamasıyla kent Mısır valisinin hakimiyetine girmişti. Dinç, Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın, 876.

¹⁵ Mustafa Önge, “Kültür Mirasını Tanımlamak için Türkiye'de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atîka,” *Avrasya Terim Dergisi* 6, no. 1 (2018): 10.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye,” *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 28, no.1 (1971): 66-75; Halit Çal, “Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atîka Nizamnameleri,” *Vakıflar Dergisi* 26, (1997): 391-393; İlber Ortaylı, “Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması,” *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985) 6:1599-1600.

¹⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı (A.) MKT.UM.), 345/79. (03 Ş. 1275 [8 Mart 1859]).

Phlipp Anton Dethier'in Müze-i Humâyûn Müdürlüğü (1872-1881) dönemine ait bir evrak, Doktor Abdülatif isimli şahısın –olasılıkla II. Âsâr-ı Atîka Nizâmnâmesi'nin (1874) 8-22. maddelerine istinaden- “kazı ruhsatı” almak amacıyla Antalya Maarif Meclisi'ne yaptığı başvuruya ilgilidir. Kazı için izin talep edilen yer etraflica açıklanmamışsa da burası hem merkeze “dört saatlik” uzaklığı, hem “yüz dönüm” olarak belirtilen yayılım alanı, hem de “Aşar Kale” olarak tarif edilmiş olması nedeniyle belli olasılıkları beraberinde taşımaktadır. Bu bağlamda, Antalya'nın 15 kilometre kuzey-doğusunda Perge (Murtuna) ve Aspendos (Belkız) yerleşimlerinin arasında yer alan *Asar Kalesi* ya da antik dönemlerdeki adıyla *Silyon* kenti başvuruda adı geçen yer için en uygun aday olarak görünmektedir.¹⁸ Doktor Abdülatif Bey'in başvurusu ilkin Antalya Maarif Meclisi'nde tartışılmış ve ardından durum Konya Vilayeti'ne bildirilmiştir. Konya'dan gelen 6 Eylül 1875 tarihli yazıda “arazi sahipli ise arazi sahibinin rızasının olup olmadığı ve bu bölgede kazı yapılmasına ruhsat verilmesinde devlet için bir sorun olup olmadığı” konularında kesin bilgi talebinde bulunulmuştur. Ne var ki, yazışmaların devamı olmadığı için onun bu girişiminin ne şekilde sonuçlandığını bilemiyoruz.¹⁹ Ancak bu başvuru, bölgede define varlığına yönelik söylentiler veya taşlardaki şekillerin define yerini gösteren işaretler olduğu inancına dair Antalya'da çok sık karşılaşılan yorumlara örnek niteliğindedir.²⁰

Elimizdeki belge koleksiyonu Osman Hamdi Bey'in Müze-i Humâyûn müdürlüğüne atanmasıyla birlikte misliyle artmaktadır. Bunda, hiç kuşkusuz, Ksanthos'dan Nereidler Anıtı'nın Londra'ya götürülmesi, ardından 1882'de O. Benndorf başkanlığındaki Avusturya Akademisinin Demre ilçesi Gölbaşı'nda yer alan Trysa Anıtı'nın Viyana'ya taşınması,²¹ Girit muhacirlerinin Side'ye iskanı²² 1884 yılında yenilenen Âsâr-ı Atîka Nizâmnâmesi'nin koruyucu hükümlerinin tatbiki konusundaki tutumun payı büyüktür.

Osman Hamdi Bey'in müdürlüğü döneminde Antalya'da kaydedilen ilk vukuat, *Kiryako* isimli bir gayrimüslimin 1882 yılında gerçekleştirdiği kaçak kazı ve eski eser kaçırma teşebbüsüdür. Antalya ve Konya Vilayetleri arasındaki yazışmalar incelendiğinde söz konusu tarihi eserin Antalya'nın hangi bölgesinden çıkarıldığı tespit edilememektedir. Yine de belgeler topluca ele alındığında *Kiryako*'nun kayıtlara “silahşör istatosu/asker heykeli” olarak geçen bir eser bulduğu anlaşılır. Teke Mutasarrıflığı tarafından bildirildiği kadarıyla heykelin baş ve gövdesi birbirinden ayrılmış ancak yine de birleştirilebilir durumdadır. Bu nedenle Konya Maarif Nezareti Müdürlüğü 12 Eylül 1882 tarihli yazıyla Müze-i Humâyûn Müdürlüğü'nü bilgilendirerek heykelin İstanbul'a naklinin gerekip gerekmediğine dair görüş sormuştur. Müze-i Humâyûn'un 14 Eylül tarihli cevabi yazısında heykelin “derhal” İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir.²³

Antalya Kumandanı Mirliva Edip Paşa ile Müze-i Humâyûn arasındaki yazışmaları içeren bir dizi belge yerel yöneticilerin yürürlükte olan Âsâr-ı Atîka Nizâmnâmesi'nin uygulanması hususunda belirgin bir çaba harcadıklarını ortaya koymaktadırlar. Edip Paşa, 6 Ağustos

¹⁸ Hansgerd Hellenkemper and Friedrich Hild, s.v. “Silyon”, *Tabula Imperii Byzantini* 8.2: *Lykien und Pamphylien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004.

¹⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 31/23. (6 Ş. 1292 [7 Eylül 1875]).

²⁰ Taşbaş ve Tiryaki, “Antalya'da Definecilik”, 1072.

²¹ Gül Işın, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Sürecinde Vatansız Kalmış Anıt Eserler,” *ARO Dergi* 16 (2015): 19.

²² Erdal Taşbaş, “Osmanlı'da Eski Eser Korumacılığı ve Bir Örnek Osman Hamdi Bey'in Side'ye Göçmen İskânını Engelleme Çalışmaları,” *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 2 (2017): 1333, doi:10.17218/hititsosbil.322670.

²³ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 77/22. (1 Za. 1299 [14 Eylül 1882]).

1890'da "Antalya'da bulunan mezarın" bulunduğu yerde "terk edildiğini ve orada korunmasının" mümkün olmadığından yakınmakta ve "bu nedenle sağ salim surette ve hızlıca İstanbul'a nakledilmesinin" zorunlu olduğunu bildirmektedir. Takip eden yazışmalarda Müze-i Humâyûn'a üç farklı olay hakkında daha bilgi verilmektedir. Onlardan ilkinde "Murtuna'da eski kale kalıntılarının dışında bir istato" bulunduğundan bahsedilmektedir. Tarif edilen Murtuna muhiti Osmanlı Arşiv belgelerinde aynı adlı Yörük Aşiretinin oturduğu antik Perge kentine denk geliyor olması açısından ayrıca önemlidir. Diğer, Cami-i Cedid Mahallesi (Antalya/Kaleiçi) sakinlerinden Yani oğlu Kostanti'nin kaçak kazı vukuatıdır. Buna göre, Konstanti yeri tam olarak belirtilmeyen bir muhitte gizlice kazı yapmış ve "oldukça süslü, büyükçe bir mermer istato" bulmuştur. Ancak bu haber bir şekilde, olasılıkla bir ihbarla, duyulunca Kostanti bulunduğu heykeli yerel hükümete teslim etmiştir. Yerel hükümet tarafından köy muhtarlarına ve ihtiyarlarına bulunan heykelin korunmasının tembih edildiği Antalya Kumandanlığı tarafından Müze-i Humâyûn Müdüriyetine bildirilmiştir. Müze-i Humâyûn Müdüriyeti cevabi yazısında heykelin âsâr-ı atika olduğu; bu sebeple konuyla ilgili hazırlanacak *ayrıntılı bir defter* ile birlikte sağ salim İstanbul'a gönderilmesi gerektiği ve eserin taşınma masraflarının da sonradan Müze-i Humâyûn tahsisatından alınmak şartıyla Antalya'daki kurumlar eliyle karşılanmasını istemiştir.²⁴ 1890 yılına ait son evrak Müze-i Humâyûn'a gönderilen bir kazı ruhsatı talebidir. Talep Antalya ahalisinden Kölemenzade Hasan isimli vatandaşa aittir. Teke Mutasarrıflığından bildirildiğine göre kazı için izin istenilen arazi Antalya'da Şeyh Sinan Mahallesi'nde bulunan Kırmızıoğlu Bahçesidir. Günümüzde Muratpaşa İlçesi Sinan Mahallesi'ne denk gelen bu mahal 1990'lı yıllarda çeşitli inşaa faaliyetlerine sahne olmuş ve bölgede Attaleia kentine ait geniş bir nekropol açığa çıkarılmıştı.²⁵ Kölemenzade Hasan'ın başvurusu Teke Mutasarrıflığı tarafından 18 Aralık günü Müze-i Humâyûn Müdürlüğüne iletilmişse de elimizdeki belgelerde başvurunun nasıl sonuçlandığına dair bilgi bulunmamaktadır.²⁶

1891'de Osman Hamdi Bey'in Side'ye muhacirlerin yerleştirilmesine engel olmak amacıyla bir rapor kaleme aldığını ve Maarif Vekaleti'nden tahsisat talep ederek Antalya ziyareti gerçekleştirmek istediğini biliyoruz. Ne yazık ki bu rapor Side antik kentinin üzerine Selimiye adlı bir köyün kurulmasına engel olamamıştır. Öte yandan, 1895 yılındaki evraklar ağırlıklı Batı Antalya/Likya bölgesiyle ilgilidir. Onlardan, Ksantos ve Tlos'da bulunan eserlerin ne şekilde ve kimler tarafından bulundukları belgelerde açıklanmamıştır. Anlaşıldığı kadarıyla, Meğri Kazası'nın (bugünkü Fethiye) Günlük Nahiyesi yakınları olarak tarif edilen Ksantos harabelerinde dört tarafı da yazılı olan büyük bir mermer kitabe bulunmuştur. Ayrıca yine Meğri'ye bağlı Döğeri Nahiyesi'ndeki Tlos harabelerinde bulunan iki yazılı taşın da eski Likya dilinde yazılmış oldukları, eski inançlara ait bilgiler içerdikleri ve üzerlerindeki örneği görülmemiş levhalar nedeniyle çok kıymetli eserler oldukları bildirilmektedir. Bu nedenle söz konusu eserlerin korunması ve sergilenmeleri için İstanbul'a Müze-i Humâyûn'a nakledilmeleri kararlaştırılmıştır. Müze-i Humâyûn Müdürü Osman Hamdi Bey, bu eserlerin

²⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 119/135. (28 Z. 1307 [15 Ağustos 1890]).

²⁵ Ferhan Büyükyörük ve Cihan Tibet, "1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları," *Adalya IV*, (1999-2000): 115; Aynur Tosun ve Hülya Yalçınsoy, "Doğu Garajı -Halk Pazarı Mevkii- Attaleia Doğu Nekropolü Kurtarma Kazısı 2008 Yılı Çalışmaları", 18. *Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu* içinde, (2009-2010), 135.

²⁶ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 124/23. (6 Ca. 1308 [18 Aralık 1890]).

İstanbul'a getirilmesi için gerekli masrafların Müzenin kazı harcamaları kaleminden karşılanmasının mümkün olduğunu belirtmiş, bu nedenle söz konusu eserlerin sağlam sandıklara konulmak suretiyle bölge sahillerine gelen bir Osmanlı vapuruna yüklenerek İstanbul'a getirilmesini tavsiye etmişti.²⁷ Aynı yıl, Kaş Nahiyesi Bayındır ve Belengli köyleri civarındaki harabelerde üç adet kabartma resimli eski eserlerin olduğu ihbar edilmişti. Yapılan incelemede bunların değerli eserler olduğu anlaşılmış ve Müze Müdürlüğü 5 Ağustos 1895 tarihli yazıyla konuyu Maarif Nezareti'ne intikal ettirip eserlerin İstanbul'a getirilmelerini istemiştir. Müze Müdürlüğü, Maarif Nezareti, Cezâir-i Bahr-i Sefîd (Ege Adaları) ve Konya vilayetleri arasında yapılan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla eserler önce sahile taşınacak, oradan kayıklarla Meğri'ye götürülecek, oradan da gemiye yüklenerek İstanbul'a nakledilmesi sağlanacaktır.²⁸

Hiç kuşkusuz, Osman Hamdi Bey'in dönemine ait en dikkat çekici belge, Alanya Kaymakamı Halil Kamil Bey ile ilgili olan 1898 tarihli belgedir. Ayrıca Halil Kamil Bey Konya Maarif müdürlüğü görevinde de bulunmuştur.²⁹ Zira, Konya Maarif Müdürlüğü ve merkezdeki Maarif Nezareti arasındaki yazışmalardan Halil Kamil Bey'in "*fahri müze memuru*" olarak anıldığını okumaktayız. Onun fahri müze memurluğu konusunda kayıtlar mevcut olmakla birlikte,³⁰ bölgenin ilk müze memuru olduğuna dair bir görüş/söylem ortaya konulmamıştı. Böylece, Süleyman Fikri'nin (Erten) 1919'da Antalya "*fahri müze memuru*" olarak görevlendirilmesinden önce Alanya'da eski eserlerin bakımı ve korunması görevini üstlenmiş bir devlet görevlisinin bulunuyor olduğunu anlıyoruz. Halil Kamil Bey, "*Sidre*" (=Syedra antik kenti³¹), "*Side harabeleri*" ve bölgedeki "*bazı eski yapıların bulunduğu diğer yerlerde*" yabancıların eski eser aradığı ve fırsat buldukça buralardan "*bazı kıymetli eserleri götürdüklerine dair*" haberler ve ihbarlar aldığını Konya Maarif Müdürlüğü'ne iletmış ve onlar da konuya ilişkin Maarif Nezaretine bilgi vermişlerdir. 11 Mayıs 1898 tarihli yazıda bahse konu bölgelerde (Side ve Syedra harabelerinde) Halil Bey'in denetiminde kazı yapılmasının hem bölge hem de "*müze*" için faydalı olacağı görüşü öne çıkmış ve kazı masrafları için Halil Bey'e vilayetin eğitim bütçesinden 1500 kuruş verilmesi talep edilmiştir.³²

3 Mart 1904 tarihli bir evrak Kaş Kazası'na bağlı Gelemiş Köyü'nde meydana gelen definecilik ve eski eser kaçakçılığı hakkında son derece ayrıntılı bir içerik sunar. Buna göre, günümüz Patara antik kentinde³³ "*kadın şeklini andıran, mermerden yapılmış, göbeğinin üstünde kartal, memelerinin altında bir geyik, göğsünde aslan işlemeli, başı ve bir kolu kırık olan yaklaşık 400 kilo ağırlığında*" bir heykel bulunmuş ve ismi ya da uyruğu verilmeyen bir tacir tarafından kaçırılmaya çalışılırken yakalanmıştır. Yerel yetkililer heykelin *Kalamaki* (=Kalkan) iskelesine nakledilmesine karar vermişler de bunun için gerekli olan paranın bulunamaması nedeniyle

²⁷ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 258/28. (25 L. 1312 [21 Nisan 1895]).

²⁸ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 278/53. (30 S. 1313 [22 Ağustos 1895]).

²⁹ Abdülhamit Kırmızı, "Usûl-i Tedrîs Hâlâ Tarz-ı Kadîm Üzre": Konya Valisi Ferid Paşa'nın Eğitimi İslah Çalışmaları," *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 19, (2005/2): 228.

³⁰ Hüseyin Muşmal, *Osmanlı Devleti'nin eski eser politikası Konya Vilayeti örneği (1876-1914)*. (Konya: Kömen Yayınları, 2009) 84.

³¹ Hansgerd Hellenkemper and Friedrich Hild, s.v. "Syedra", *Tabula Imperii Byzantini 8.2: Lykien und Pamphylien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004.

³² Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 398/15. (10 M. 1316 [31 Mayıs 1898]).

³³ Hansgerd Hellenkemper and Friedrich Hild, s.v. "Patara", *Tabula Imperii Byzantini 8.2: Lykien und Pamphylien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004.

Kaş Kaymakamlığı durumu vilayet merkezine iletmış, onlar da Maarif Vekaletine bildirmiştir. Maarif Nezareti tarafından Konya Valiliğine gönderilen 18 Nisan tarihli cevapta müzeye durumu bildirmek adına söz konusu heykelin bir fotoğrafının çekilmesi, eğer bu mümkün değil ise karakalem resminin çizilerek gönderilmesi istenmiştir.³⁴ Öte yandan, 1905 yılında yine Kaş Kazası Gömbe Mevkii'nde Bizoğlu (?) Yunus'un evinde yakalanan 100 kilo ağırlığındaki taş, yetkililer için sorun oluşturmuş görünüyör. Üzerinde bir takım "eski" yazıların işlenmiş olduğu kaydedilen bu taşın tarihi eser olup olmadığı, tercümesinin yapılamamış olması nedeniyle belirlenememiştir.³⁵

20. yüzyılın başlarında Antalya'nın fiziki ve beşerî yapısına dair elimizde nispeten geniş bir literatür bulunuyor. Kente içerden ya da dışardan bakan kimseler sağlıklı barınma koşulları, temizlik ve çöp toplama meseleleri, kentsel aydınlatmanın yokluğu, içme/atık su sorunu, sokakların bakımsızlığı, evlerin "kasvetengiz" görünüşü hususunda hemfikirdirler. Gezginlerin uzun betimlemelerine atıfta bulunarak merkeze uzak mahalle, köy ve mezralardaki durumun daha dramatik bir halde³⁶ olduğu söylenebilir. Dönemin arşiv kayıtları, 1910-1931 yılları arasında Müze-i Humâyûn Müdürlüğü yapan Halil Ethem (Eldem) Bey'in, Antalya arkeoloji ve müzecilik tarihi açısından bugüne değin ihmal edilmiş kritik bir figür olduğunu ortaya koyuyor.³⁷ Bu bağlamda, İtalyanların Antalya'yı işgal etmelerinin ardından eski eserlerin yurt dışına çıkarılmalarına engel olmak için Mekteb-i Sultani Müdürü Süleyman Fikri'nin (Erten) "fahri âsâr-ı atıka memuru" olarak tayin edildiğinde Müze-i Humâyûn'un başında Halil Ethem Bey'in bulunduğunu görüyoruz. Mevcut evraklar ahalinin yoğun taleplerine karşın onun Antalya kentinin antik surlarının korunması için olağanüstü çaba harcadığına tanıklık ediyor. Öte yandan, selefi ve biraderi Osman Hamdi Bey'in olumsuz raporuna karşı iskana açılan Side antik kentinde ilk arkeolojik kazıları başlatacak olan Arif Müfit Mansel'in, Halil Ethem Bey'in yönetimindeki Müze-i Humâyûn'da yetişmiş, onun sadık bir öğrencisi³⁸ olduğunu biliyoruz.

Nitekim, 1911 yılında nihayetlenen bir definecilik davası bize Side antik kentinin maruz kaldığı tahribatı belgeleme olanağı da sağlıyor. Davacı Manavgatlı Tatyanoğlu Nikola inşaat işleriyle uğraşmaktadır ve 1909 yılında Side antik kenti içerisinde bir "kireç ocağı" kıyısında define bulur. Nikola, dava dosyasına giren zabıttaki bu defineyi etraflıca tarif eder: "*Soğukçeşme Ağzı Mevkii'nde bir küp içerisinde mecidiye altını büyüklüğünde ancak ondan daha ince olan, bir yüzünde haç diğer yüzünde ise iki insan suretiyle Yunanca yazılar bulunan 40 kilo kadar altın para*". Ne var ki, haber yayılınca Manavgat'ın ileri gelen ailelerinden (*Tugayoğulları*) Cemal Bey, onu kandırarak defineyi elinden alır. Tatyanoğlu Nikola altınları geri almak istediğindeyse bu sefer Cemal Bey'in adamları tarafından darp edilir. Cemal Bey, olayın büyümesini engellemek

³⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 775/91. (7 S. 1322 [23 Nisan 1904]).

³⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 901/8. (24 L. 1323 [22 Aralık 1905]).

³⁶ Evren Dayar, "Antalya'da 'Lisan-ı Millet'in İlk Temsilcilerinden Akdeniz Gazetesi (1925-1926)." *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13, no. 26 (2017): 196.

³⁷ Semavi Eyice, "Eldem, Halil Ethem," *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1995) 11:18-21; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "İbrahim Edhem Paşa Ailesi ve Halil Edhem Eldem (1861-1938)", *Halil Edhem Hâtıra Kitabı I-II* içinde., (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), 369-382.

³⁸ Semavi Eyice, "Türk Trakya Araştırmalarının Öncüsü: Ord. Prof. Dr. Arif Müfit Mansel (1905-1975)," *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 4, no. 5 (2012): 301-330.

amacıyla Nikola'ya ilkin 300 lira peşin ve ardından sus payı olarak 50 ve 150 liralık çekler verir. Nikola tüm bu olayların doğruluğunu ispatlamak için "*Antalya ve Side'de 40 tane de şahidi*" bulunduğunu beyan ederek şikayetinde ısrarcı olur. Bunun üzerine, Teke Mutasarrıfı, Side'de yapılan kazı sırasında bulunan ve "*20 bin lira değer biçilen definenin*" Tugayoğulları tarafından gasp edildiğine dair Nikola'nın iddialarıyla ilgili gerekli incelemelerin yapılmasını Dahiliye Nezaretinden istemiştir. Bunun üzerine nezaret Konya Valiliğinden olayın araştırılıp gerekli bilgilerin kendilerine iletilmesini talep etmiştir.³⁹ Konya valisi imzasıyla gönderilen yazıya göre polis idaresince tarafların ifadeleri alınmış, yapılan tahkikatta da olayın kanıtlanamayacağına hükmedildiği bildirilmiştir. Gerekçe olarak da Antalya gibi define hikayelerinin çok olduğu bir yerde 2-3 yıldan beri hiçbir şikâyet yokken şimdi söz konusu olan 40-50 kiloluk ve eski eserden sayılabilecek altın paralardan bir tane bile olsun elde tutulmamış olması gösterilmiştir.⁴⁰

Tekeli Deli Bekir Paşa olayından bir asrı aşkın zaman sonra, Osmanlı arşivleri, Antalya Limanı'nda yaşanan bir başka eski eser kaçakçılığı olayını kaydetmiştir. Söz konusu yazışmaların odağında Yunanistan vatandaşı Diyonyus Kokinos isimli bir şahıs yer almaktadır. Kokinos Antalya'da ölmüştü. Ondan bakiye kalan sandığı ise yeğeni Miltiyadis Kinos ile bir arkadaşı tarafından Teksas isimli bir Amerikan vapuru vasıtasıyla Yunanistan'a götürülmek istenmektedir. Ancak, Antalya Liman Müdürlüğü tarafından bu iki kişinin beraberindeki eşyalar araştırıldığında Kokinos'dan geride kalan sandık içerisinde çeşitli eski eserlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu eserler hakkında hazırlanan rapor Maarif Nezaretine, eserler ise bir sandığa konularak İstanbul'daki Vergiler Genel Müdürlüğüne gönderilmiştir. Konya Valiliği, Maarif Nezareti ve Müze Müdürlüğü arasında 1911 yılının Ocak-Mart aylarında yapılan yazışmalar neticesinde bu eserlerin 1 adet mermer heykel, 1 adet üç köşeli ve yazılı taş, 1 adet silindirik metal eser, 4 çift altın incili küpe, 4 adet yaldızlı kehribar, 1 adet istavrozlu gümüş zincir, 1 adet yakutlu gümüş yüzük, 1 adet resim muhafazası, Rumca yazılmış 3 kitap ile Yunan, Roma ve Bizans Dönemine ait sikkelerden oluştuğu kesinleşmiştir. Bu eserlerden 1 adet altın, 3 adet gümüş ve 14 bakır sikkenin kalıp, mermer heykel ile yazılı taşın ise taklit olduğu ve tamamının Müze için alıkonulduğu bildirilmiştir. Müze tarafından yapılan araştırma neticesinde özellikle aslan figürü üzerine yerleştirilmiş kız resmini içeren heykelcik, üzerinde 7 yavrusu ile birlikte bir canavarın resmedildiği altın paraya benzer eser ve ele geçen altın sikkenin nadir eserler olduğu rapor edilmiştir.⁴¹

Süleyman Fikri Erten'in 1910 yılında İdadi Mektebi'nde Resim ve Türkçe öğretmeni olarak göreve başladığını biliyoruz. Konya Vilayet Salnamesi, İtalyan Arkeoloji Heyetinin raporları ve Antalya Müzesi envanter kayıtlarından 1913 yılında hem okulun bahçesi hem de ayrıca düzenlenmiş bir odasında eski eserlerin toplanarak koruma altına alındıklarını anlıyoruz.⁴² İtalyan işgaline uzanan süreçte konsoloslukta açılan Pamphylia Müzesi'ne karşı Süleyman

³⁹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH. MUİ.), 144/15. (4 Ca. 1329 [3 Mayıs 1911]); Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM.), 846/13. (22 Ra. 1327 [13 Nisan 1909]).

⁴⁰ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Dahiliye Nezareti İdare Evrakı (DH. İD.), 28/16. (17 R. 1329 [17 Nisan 1911]).

⁴¹ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Maarif Nezareti Mektûbî Kalemi Belgeleri (MF. MKT.), 1168/52. (21 Ra. 1329 [22 Mart 1911]).

⁴² Evren Dayar, "Antalya Müzesi'nin Kurucusu Süleyman Fikri Erten", *Antalya Müzesi 100 Yaşında* içinde., Editör Mustafa Demirel vd, (Ankara: [T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları](#), 2022), 47-48.

Fikri'nin resmi fahri müze memuru olarak görevlendirildiği, 1919 yılında Müsellim Camii yakınlarındaki küçük ve harap bir mescidin civardan getirilen eski eserlerin korunması için tahsis edildiği görülmektedir. Arşiv belgeleri, Süleyman Fikri'nin geniş bir araziye yayılmış farklı türdeki eski eserlerin belgelenmesi⁴³ ve açıkta duran ya da kaçak kazılarla bulunmuş olanların ise Antalya'ya taşınması için çeşitli girişimlerde bulunduğunu göstermektedir. Teke Mutasarrıflığı aracılığıyla yapılan yazışmalarda Side'de açığa çıkarılan "tahminen iki buçuk metre uzunluğa sahip kadın heykeli" ve Demre'deki Aya Yorgi kilisesinde tespit edilen gösterişli bezemelere sahip bir lahit örnek gösterilerek, onların Antalya merkeze nakledilmesi, başka eski eserler için kazı izni verilmesi, kazılar sonucu bulunan ve taşınamayacak durumdaki eski eserlerin fotoğraflanması için de 18x13 ebatlarında bir fotoğraf makinesi gönderilmesi gibi isteklerde bulunulmuştur. Ayrıca bu eserlerin naklinde görev alacak memurların harcırahları ve yevmiyeleri ile nakliyyede çalıştırılacak işçilerin ücretleri ve nakliye masrafları için de 500 lira talep edilmiştir. Bütün bunların Müze-i Humâyûn Müdürlüğü tarafından karşılanması için kaleme alınan yazı 1 Ocak 1920'de Dâhiliye Nezaretine gönderilmiştir. Bu talepleri uygun bulan Dâhiliye Nezareti 22 Ocakta Maarif Nezaretine gönderdiği yazıyla Teke Mutasarrıflığı'nın taleplerinin yerine getirilmesi için gerekenlerin yapılmasını istemiştir.⁴⁴ Ancak kendi bütçelerinde işçi ücretleri, memur harcırahı ve diğer bazı masraflar için para olmadığı için hükümetten yardım talep eden Teke Mutasarrıflığına 19 Şubat'ta gelen cevabi yazıda hem Dâhiliye Nezareti hem de Maarif Nezareti bütçesinde para bulunmadığı gerekçesiyle isteklerinin reddedildiği bildirilmiştir.⁴⁵

Tartışma ve Sonuç

Genel bir değerlendirme için mevcut belgeler içerisinde Yörük Ali ve Küçük Değirmen Adası olayındaki ihbarcı Mihail'e ait evraklar, definecilik faaliyetlerinin ve defineciler tarafından elde edilen kalıntıların yabancılara satılarak yurt dışına çıkarılması vukuatlarının Osmanlı başkentine uzanan hukuki bir sorun olarak algılandığını ortaya koymaktadırlar. Özellikle, Mihail tarafından aktarılan eski eser kaçakçılığı hadisesinin başkentte ne kadar ciddiye alındığı bir yana, onun "*gereğinin yapılmasına*" ilişkin talebi her halükârda kritik bir öneme sahiptir ve yabancılara eski eser satışının kanun-dışı bir faaliyet olarak görüldüğünü ima etmektedir. Nitekim bu durum henüz 16 yüzyılda topladıkları eski eserleri yurt-dışına çıkarmak isteyen yabancı diplomatların Osmanlı Kıbrıs'ında yerel yöneticilerin yürürlükteki mevzuat gereği kendilerine engel olduklarını dile getiren aktarımları ile uyumludur. Bu bağlamda, Mihail'in dilekçesi aracılığıyla 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı ülkesinde yürürlükte olan ve kesin bir izin olmadan eski eserlerin ihraç edilmesini yasaklayan kanunların, kuralların ve teamüllerin bulunduğunu kaydeden yabancı kaynakları tasdik eden resmi bir evrakla karşı karşıya bulunuyor olabiliriz.

Öte yandan, eski eserlerin batı tarzı müstakil bir yasal çerçeveye alınmasının ardından özellikle Osman Hamdi Bey ve Halil Ethem'in (Eldem) Müze-i Humâyûn Müdürlükleri sırasında Antalya'da eski eserlerin korunmasına dönük kapsamlı bir mücadele gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Elimizdeki belgeler, Teke Sancağı Antalya Merkez

⁴³ Necmi Atik, "Süleyman Fikri Erten'in Seyahat Raporları," *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 12, (2019): 51.

⁴⁴ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Dahiliye İdare-i Umumiye (DH. İ. UM.), 5/2.43 (3 Ca. 1338 [24 Ocak 1920]).

⁴⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) Dahiliye İdare-i Umumiye (DH. İ. UM.), 5/2.44. (2 C. 1338 [22 Şubat 1920]).

Kazası'nda fahri müze memuru olarak görevlendirilen ilk kişinin Süleyman Fikri Efendi (Erten) olduğu yolundaki değerlendirmeleri yeniden gözden geçirme fırsatı sunuyor. Bu yönüyle, Osman Hamdi Bey'in Müze-i Humâyûn Müdürlüğü döneminde Antalya'ya bağlı Alanya Kazası'nda görev yapan Kaymakam Halil Kamil Bey'in henüz 1898 yılında resmi evraklarda "*fahri müze memuru*" olarak zikredildiğini tespit ediyoruz. Dahası, Halil Kamil Bey fahri müze memuru olmasının yanında antik bir kentte (=Syedra ve olasılıkla Side'de) Müze-i Humâyûn'un izniyle gerçekleşen ilk Türk kazılarını yapan resmi görevli olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her halükârda, 19-20. yüzyıl Antalya'sında kaynağını Avrupalı seyyah ve gezginlerden alan bir eski eser piyasasının oluştuğu açıktır. Bu olgu, resmi kayıtlarda sonu eski eser kaçakçılığı ile biten alaturka definecilik faaliyetlerinin misliyle artmasını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, aynı dönemde yürürlükte olan Nizamname prosedürlerini takip ederek "kazı ruhsatı" talep eden kimselerle de karşılaşmaktayız. Bu yönüyle, Dr. Abdülatif Bey'in Asar Kale (=Silyon) ve Kölemenzade Hasan'ın ise Sinan Mahallesi (=Attaleia Nekropolü) muhitlerinde kazı yapma isteklerine özel bir önem verilmelidir. Zira, bu talepler aracılığıyla Antalya'da sadece gayrimüslimler değil, eğitilmiş orta-sınıf Müslümanlar arasında da "ilm-i âsâr-ı atîka" ile ilgilenen yerel aktörlerin bulunduğu sonucuna ulaşabilmekteyiz.

Derleyip toplamak gerekirse araştırmaya konu olan belgeler, 16. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıl başlarına değin defineciler, eski eser kaçakçıları, arkeoloji meraklıları ya da idareciler gibi tüm yerel aktörleri konu edinen özgün içerikleri ile eşsiz bir koleksiyon sunarlar. Nitekim bu koleksiyon aracılığıyla bir yandan Osmanlı dönemi Antalya'da eski eserlerin durumu ve ahalinin yaşadıkları alanları kuşatan kalıntıları algılama/yorumlama biçimleri hakkında bilgi temin ederken, öte yandan merkez ve taşrada görev yapan bürokratların bugün kültür varlığı olarak tarif ettiğimiz arkeolojik mirasın korunmasına ilişkin sergiledikleri tavır ve tutumları özgün kaynaklarından okuma fırsatı bulmaktayız. Her ne kadar bu kayıtlar bize eksiksiz ve muntazam bir yerel Osmanlı arkeolojisi tarihi yazımı olanağı sunmasalar da bugüne değin Avrupa merkezli tarih yazımında sıklıkla dile getirilen Antalya'da ne vatandaşların ne de yetkililerin uzak geçmişe ait eski eserlere dair en ufak bir ilgiye sahip olmadıkları, aksi bir durum söz konusu olduğundaysa İslâmî inançları gereği onları yok ettikleri hususundaki yerleşik kanaatleri tartışma zeminine çekme olanağı sunarlar.

Kaynakça

1. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. A. {DVNS. MHM. d (Bab-ı Asaî Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri), Nr: 41/8.

BOA. A.} MKT.UM. (Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilayat Evrakı), Nr: 345/79.

BOA. DH. İD. (Dahiliye Nezareti İdare Evrakı), Nr: 28/16.

BOA. DH. İ. UM. (Dahiliye İdare-i Umumiye), Nr: 5/2.43, 5/2.44.

BOA. DH. MUİ. (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı), Nr: 144/15.

BOA. HAT. (Hatt-ı Hümayun), Nr: 113/4512.

BOA. MF. MKT. (Maarif Nezareti Mektûbî Kalemî Belgeleri), Nr: 31/23, 77/22, 119/135, 124/23, 258/28, 278/53, 398/15, 775/91, 901/8, 1168/52.

BOA. ML. EEM. (Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti), Nr: 846/13.

2. Araştırma Eserler

- Atik, Necmi, "Süleyman Fikri Erten'in Seyahat Raporları." *İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 12, (2019): 45-94.
- Büyükyörük, Ferhan ve Tibet, Cihan. "1998-1999 Yılı Antalya Doğu Nekropolü Kurtarma Kazıları." *Adalya IV*, (1999-2000): 115-171.
- Can, Birol. Syedra ve Teritoryumu, Barış Salman Anı Kitabı, ed. Işık ADAK ADIBELLİ vd., Ege Yayınları, İstanbul 2017: (37-52)
- Capezonne, Leonardo. "Introduction", *Before Archaeology. The Meaning of the Past in the Islamic Pre-Modern Thought (and After)*. Ed. Leonardo Capezzone, 7-19. Roma: Artemide, 2020.
- Cooperson, Michael. "Early Abbasid Antiquarianism: al-Ma'mûn and the Pyramid of Cheops." *Traces, Collections, and Ruins: Towards a Comparative History of Antiquarianism*, Ed. Alain Schnapp, 201-211. Los Angeles: Getty Research Institute, 2014.
- Çal, Halit. "Osmanlı Devleti'nde Âsâr-ı Atıka Nizamnameleri." *Vakıflar Dergisi* 26, (1997): 391-400.
- Çelik, Cemil. "The French Interest in The Antiquities on 19th Century Ottoman Cyprus", *Reviews in Social and Humanities Science Methodology, Research and Application.*, Editor İbrahim Serbestoğlu, 1-29. Lyon: Livre de Lyon, 2022.
- Çelik, Cemil. "Was There Antiquities Law and Regulations Before The Âsâr-ı Atıka Nizâmname Of 1869?." *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4, no. 7 (2022): 167-188. doi: 10.53718/gttad.1038303.
- Dayar, Evren. "Antalya Müzesi'nin Kurucusu Süleyman Fikri Erten." *Antalya Müzesi 100 Yaşında*, Editör Mustafa Demirel vd, 46-61. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2022.
- Dayar, Evren. "Antalya'da "Lisan-ı Millet" in İlk Temsilcilerinden Akdeniz Gazetesi (1925-1926)." *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13 no. 26, (2017): 181-207.
- Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2005.
- Diaz-Andreu, Margarita. *A world history of nineteenth-century archaeology: nationalism, colonialism, and the past*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Diñç, Güven. "Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın Antalya'ya Etkileri (1831-1833)." *Belleten* 80, no. 289 (2016): 857-884.
- Duggan, Teraance M. P. "European Antiquarian, "Epigraphic-Archaeological" Research in "Hitherto Unexplored" Ottoman Lycia in the First Half of the 19th c", *Arkeoloji, Tarih ve Epigrafinin Arasında: A. Vedat ÇELGİN'in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler*, Editör Murat Arslan - Ferit Baz, 277-317. İstanbul: Ege Yayınları, 2018.
- Duggan, Teraance M. P. "On early antiquarians in Asia Minor to the start of the 19th c." *Gephyra* 17, (2019): 115-169.

- El Daly, Okasha. *Egyptology: the missing millenium: ancient Egypt in Medieval Arabic writings*. London: Routledge, 2005.
- Hellenkemper. H. and Hild, F. "Patara.", *Tabula Imperii Byzantini 8.2: Lykien und Pamphylien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004.
- Hellenkemper. H. and Hild, F. "Silyon.", *Tabula Imperii Byzantini 8.2: Lykien und Pamphylien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004.
- Hellenkemper. H. and Hild, F. "Syedra.", *Tabula Imperii Byzantini 8.2: Lykien und Pamphylien*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2004.
- Işın, Gül. "Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Sürecinde Vatansız Kalmış Anıt Eserler." *ARO Dergi* 16, (2015): 6-21.
- Kırmızı, Abdülhamit. "Usûl-i Tadrîs Hâlâ Tarz-ı Kadîm Üzre": Konya Valisi Ferid Paşa'nın Eğitimi Islah Çalışmaları." *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 19, no. 2 (2005): 195-229.
- Kocaoğlu, Burak. *Osmanlı Devleti'nde definecilik (1781-1900)*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2021.
- Michael Greenhalgh, *From the Romans to the railways: the faith of antiquities in Asia Minor. technology and change in history* 13. Leiden: Brill, 2013.
- Mumcu, Ahmet. "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 26, (1969): 45-78.
- Muşmal, Hüseyin. *Osmanlı Devleti'nin eski eser politikası Konya Vilayeti örneği (1876-1914)*. Konya: Kömen Yayınları, 2009.
- Ortaylı, İlber. "Tanzimat'ta Vilayetlerde Eski Eser Taraması." *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* 6, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Önge, Mustafa. "Kültür Mirasını Tanımlamak İçin Türkiye'de Kullanılan İlk Özgün Terim: Âsâr-ı Atîka." *Avrasya Terim Dergisi* 6, no. 1 (2018): 8-14.
- Özaslan, Osman. "Antalya-Elmalı Bölgesi'nde Defineci Okültüzmi ve Spiritüelleşme Üzerine Sosyolojik Bir Analiz," *Moment* 10, no. 2 (2023): 384-404.
- Schnapp, Alain. *The Discovery of the Past: The Origins of Archaeology*. London: British Museum Press, 1996.
- Shaw, Wendy. *Osmanlı müzeciliği müzeler, arkeoloji ve tarihin görselleştirilmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Taşbaş, Erdal ve Tiryaki, Gökhan. "Antalya'da Definecilik ve Define Folkloru Üzerine." *Folklor/Edebiyat* 29, no. 116 (2023): 1063-1076. DOI: 10.22559/folklor.2447.
- Taşbaş, Erdal, "Osmanlı'da Eski Eser Korumacılığı ve Bir Örnek Osman Hamdi Bey'in Side'ye Göçmen İskânını Engelleme Çalışmaları." *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, no. 2 (2017): 1315-1335. doi:10.17218/hititsosbil.322670
- Tosun, Aynur ve Yalçınsoy, Hülya. "Doğu Garajı -Halk Pazarı Mevkii- Attaleia Doğu Nekropolü Kurtarma Kazısı 2008 Yılı Çalışmaları." *18. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, 2009-2010.
- Trigger, Bruce. *Arkeolojik düşünce tarihi*. İstanbul: Eskiyei Yayınları, 2006.

Summary

A huge part of the lands under the sovereignty of the Ottoman Empire consisted of the areas where ancient civilizations surrounding the Mediterranean were established and developed. It is unimaginable that this state, which ruled over the world's richest archaeological sites, would remain indifferent to the archaeological remains. Before the legal regulations concerning ancient artefacts were established, the activities of treasure hunters and collectors, along with the attitudes of Ottoman administrators, expressed the early periods of Ottoman archaeology. The attitude of the administrators towards artefacts sought as buried treasures and subsequently brought to the surface also reflects the state's policies concerning ancient artefacts. With this approach, we aim to elucidate the multifaceted relationships among treasure hunters, collectors, antiquities smugglers, and administrators by focusing on Ottoman archival documents. To achieve this, we are focusing on the Antalya region, which is perhaps the richest area in Anatolia in terms of historical remains. First and foremost, we contend that the Orientalist approaches to the interest in antiquity in regions under the sovereignty of a Muslim state warrant thorough discussion. Because when examining the Ottoman archival documents containing a long period, we can observe that both the public and the administrators exhibited an interest in ancient artefacts. Within this scope, the earliest registry belongs to the 16th century and the interest of Sultan III. Murat is important among both treasure hunters and ancient artefacts. We can argue that Sultan Murat established the foundations for the accumulation of Ottoman archaeological remains by insisting that reports regarding ancient artefacts be taken seriously and forwarded to the palace upon their discovery.

Archaeology emerged as a scientific discipline in the 19th century. However, the Ottoman regulations concerning the protection of ancient artefacts only gained clarity in the last quarter of the century. However, before this process, both Ottoman archival documents and foreign sources revealed the existence of laws, regulations, and practices that prohibited the export of ancient artefacts. It is particularly important that all duplicate finds obtained from excavations authorized by the decrees are to be surrendered to the Ottoman government, and that artefacts acquired by the public or administrators are not to be sold to foreigners. Furthermore, the decrees mandated that foreigners intending to conduct excavations must obtain the consent of the owners of privately owned lands. This situation has been extensively addressed in foreign sources written by travelers, archaeologists conducting research, diplomats, and historians during the period before the enactment of the Antiquities Regulation (Âsâr-ı Atîka Nizâm-nâmesi) in 1869, which prohibited the export of ancient artefacts from Ottoman territories. The prominent obstacles posed by local administrators, government directives, the attitudes of landowners, and the perception of archaeological searching as akin to theft in the relevant sources highlight the protective stance towards ancient artefacts. The most notable document in this context is the one related to Halil Kamil Bey who was the Kaimakam (Kaymakam) of Alanya, dated 1898. Halil Kamil Bey reported to the government that he had received information and complaints regarding foreigners searching for ancient artefacts in the ruins of Syedra and Side, and that they were taking the artefacts they discovered. In correspondence related to this subject, Halil Kamil Bey is referred to as an "honorary museum officer". Thus, we understand that there was a state official responsible for the care and protection of ancient artefacts in the Antalya region before Süleyman Fikri Erten. Besides, Halil Kamil Bey also requested permission to conduct excavations in Side and Syedra. For all these reasons, it can be said that the activities of treasure hunters, antiquities smugglers, archaeology enthusiasts, and administrators from the late 16th century to the early 20th century provide an opportunity to examine their attitudes and stances regarding the preservation of the archaeological heritage we refer to as cultural property through original sources.

On the other hand, while examining the attitudes of treasure hunters, smugglers, collectors, and administrators towards ancient artefacts in the Ottoman archival documents used in this study, a diverse list of artefacts obtained without any official excavations during the Ottoman period has also emerged. Some of these are recorded simply as 'treasure' or 'valuable items,' while others have been categorized in detail, and some have been described to express their value. On the other hand, there is also a significant number of artefacts that contain descriptions highlighting their quality or artistic value. These include *gold coins* found in a cave near Küçük Değirmen Island along with a *decorated musical instrument*, 37 *gold* pieces discovered near the ancient city of Arykanda, a *dismembered soldier statue* whose head and body could not be identified in correspondence regarding the area of Antalya from which it was excavated, a *tomb* and a *large marble statue* seized in Perge, a *large marble inscription* and *tablets containing writings in ancient Lycian* found at the ruins of Xanthos and Tlos, a *statue resembling a woman weighing approximately 400 kilograms* from the ancient city of Patara, a *100-kilogram stone inscribed with ancient writings* from the Gömbe region, *approximately 40 kilograms of gold coins* found in a pot allegedly discovered while opening a lime kiln in the ancient city of Side, and *numerous valuable ancient artefacts* seized from a ship bound for Greece.